

УДК 614.2:329.007 (083.74)

О. О. Коваленко

здобувач, науковий співробітник відділу стратегії розвитку системи охорони здоров'я та наукових основ організації медичної допомоги населенню
ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»

АНАЛІЗ СТАНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МЕДИЧНИХ СТАНДАРТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОГРАМ

У статті розглядається стан системи охорони здоров'я України. Висвітлено динаміку державну політику стандартизації в охороні здоров'я. Досліджено стан імплементації медичних стандартів у систему державного управління України. Проведено дослідження реформ галузі та їх результатів. Проаналізовано роль міжнародних організацій та європейських підходів щодо розробки медико-технологічних документів на основі найкращих клінічних настанов, адаптованих до умов вітчизняної системи охорони здоров'я. Визначено необхідність удосконалення системи медичного обслуговування.

Ключові слова: державне управління, механізми управління системою охорони здоров'я, імплементація, медичний стандарт, Європейські програми, медична реформа.

Постановка проблеми. Медична політика в Україні спрямована на якість медичної допомоги, та розвивається у напрямі гармонізації і уніфікації із загальноприйнятими міжнародними нормами та стандартами. В Україні створене підґрунтя та умови для імплементації європейських підходів щодо розробки медико-технологічних документів на основі найкращих клінічних настанов, адаптованих до умов вітчизняної системи охорони здоров'я.

Аналіз останніх джерел і публікацій. М.П. Шаркань та автори дослідили нормативно-правову діяльність органів законодавчої і виконавчої влади, яка дає змогу контролювати якість медичної допомоги, підвищувати кваліфікацію медичних робітників та розвивати наукову діяльність [1]. Про необхідність прискорення процесу стандартизації зазначає Н.П. Ярош. Автор визначає пріоритетні напрями розвитку стандартизації медичної допомоги в Україні на короткострокову перспективу [2]. М.І. Пітюлич разом з І.Р. Шніцер запропонували підхід удосконалення системи соціальних нормативів і стандартів охорони здоров'я України та, в свою чергу, окреслили специфіку й особливості використання елементів системи соціальних нормативів і стандартів охорони здоров'я [3].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз, висвітлення взаємодії системи державного управління стратегіями розвитку системи охорони здоров'я та оцінка стану впровадження

європейських програм у систему охорони здоров'я України.

У роботі використано аналітичний метод.

Виклад основного матеріалу. За п'ятнадцять років після затвердження Декларації Тисячоліття ООН в Україні відбулися негативні зміни у політико-суспільному устрої та економічно-соціальному становищі. Однак після економічного спаду, пов'язаного з перехідним періодом 1990-х рр., на початку нового тисячоліття в Україні відновилося економічне зростання.

Стало зрозумілим, що в Україні необхідно проводити реформи, перш за все, забезпечуючи їх трансформацію в ефективні дії з помітними для суспільства результатами. Водночас ці реформи мають узгоджуватися з проголошеним на глобальному рівні стратегічним завданням забезпечення сталого розвитку, що передбачає знаходження балансу між економічною, екологічною та соціальною складниками розвитку на фоні забезпечення миру та соціальної злагоди. Це потребує посилення інституційної спроможності системи державного управління та подальшої розбудови демократії. Кінцевим результатом реформ в Україні мають стати такі зрушення: зменшення нерівності, реальне забезпечення соціальної справедливості, верховенство права та викорінення корупції, зменшення малюкової та материнської смертності, боротьба з соціально небезпечними захворюваннями та забезпечення достойної старості.

Реалії сьогодення в системі охорони здоров'я, які постають перед державою та суспільством загалом – це вкрай обмежені ресурси в галузі, які переважно покривають витрати на утримання персоналу й оплату комунальних послуг, «дуже» мала частка залишається для лікарських засобів, устаткування та модернізації інфраструктури й підвищення кваліфікаційного рівня медичних кадрів. Із поточних суспільних витрат на лікарні (загального профілю та спеціалізовані) 63,5% витрачається на оплату праці, 8,1% – на комунальні платежі, 16,2% – на прямі витрати на виробництво послуг та 12,2% – на інші витрати. Тобто переважна частина громадських коштів використовується на фінансування людського капіталу та інфраструктурні/комунальні платежі [4].

Протягом минулих років уряди України робили окремі спроби запровадити зміни в галузі охорони здоров'я. Так, у 2000 р. було запроваджено подушний принцип у формуванні місцевих бюджетів охорони здоров'я. Також було зроблено низку спроб посилення ролі первинної ланки медичної допомоги, остання з яких відбувалася у 2011–2014 рр. у чотирьох пілотних регіонах. Проте бюрократична система місцевих органів виконавчої влади, яка нині існує, та незабезпечення Міністерством охорони здоров'я України своєчасної та якісної підготовки і прийняття відповідних нормативних актів із питань виконання вказаного пілотного проекту не дала змоги на належному рівні провести практичної апробації нової розробленої з урахуванням досвіду інших європейських країн моделі організації медичного обслуговування населення, яка водночас передбачає як механізми підвищення доступності населення до якісної медичної допомоги різних видів, так і механізми поліпшення ефективності та раціональності використання наявних у галузі охорони здоров'я різних типів ресурсів.

Позитивним змінам у сфері репродуктивного здоров'я сприяло запровадження національної програми «Репродуктивне здоров'я 2001–2005», за якою протягом останніх років в Україні був здійснений необхідний комплекс заходів: створено службу планування сім'ї, збільшилась обізнаність населення щодо здорового способу життя, безпечної статевої поведінки, відповідального батьківства, методів попередження небажаної вагітності, підвищився рівень використання сучасних засобів контрацепції [5]. Разом із тим за рівнем материнської смертності, абортів та їх ранніх і віддалених

ускладнень, обсягами використання засобів попередження небажаної вагітності Україна значно поступається не тільки країнам Західної Європи та США, але й країнам Східної Європи (Польща, Румунія, Болгарія, Словаччина, Чехія), що вимагає розробки та подальшого впровадження комплексу заходів, спрямованих на поліпшення репродуктивного здоров'я населення [6]. Саме на це і була спрямована державна програма «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року». Пріоритетними напрямками реалізації цієї програми були: попередження небажаної вагітності та абортів шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення та забезпечення сучасними засобами запобігання небажаної вагітності (МОЗ України, 2006) [7–9].

Після підписання у 2014 р. Угоди про Асоціацію з ЄС, Україна, обравши євроінтеграційний вектор, спрямувала зусилля на збереження поступового наближення до європейських стандартів в охороні здоров'я шляхом проведення системного реформування галузі, спрямованого на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав. Орієнтиром реформи було визначено програму Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020» [4].

Але більшість заходів, які передбачені Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, насамперед, спрямована на структурну реорганізацію системи медичного обслуговування. Зокрема, не створено центр реформ в системі охорони здоров'я для моніторингу й оцінки її ефективності, не забезпечено рівних прав для медичних закладів усіх форм власності та підпорядкування, не створено умов для вільного доступу постачальників усіх форм власності на ринок гарантованих державою медичних послуг тощо.

В Україні досі практично не зрушило з «мертвої точки» питання створення єдиного медичного простору, що призводить до неефективного використання і без того вкрай обмежених коштів державного бюджету (кошти спрямовуються на: військову медицину, відомчу медицину, наукові установи та цивільну медицину).

У рамках **профілактики**, а також **протидії поширенню неінфекційних захворювань** робота здійснюється шляхом навчання та підвищення кваліфікації медичних працівників, про-

ведення навчальних та інформаційних заходів для широких верств населення з метою пропагування здорового способу життя.

У напрямі **профілактики, контролю за інфекційними захворюваннями** були реалізовані і реалізуються чинні програми.

За допомогою цільових програм (табл. 1) у галузі охорони здоров'я впровадилися та продовжують впроваджуватися європейські проекти та програми в галузь (табл. 2). Здебільшого цільові програми є загальнодержавними та допомагають виправляти гострі збої в системі управління охорони здоров'я, в результаті чого відбулася регресія в суспільстві.

Варто зазначити, що одним із методів регулювання економіки та впливу держави на соціально-економічний розвиток країни, регіону,

конкретного «продукту» окремої галузі, підприємства є розроблення і реалізація державних цільових програм за окремими напрямками розвитку галузі охорони здоров'я, визначеними як інвестиційні пріоритети держави, шляхом їх фінансування за бюджетні кошти.

Стали вже відчутними позитивні результати державної політики стимулювання **здорового способу життя**. Україна однією з перших у Східній Європі підписала Рамкову конвенцію ВООЗ із боротьби проти тютюну.

Стимулювання розвитку **первинної медико-санітарної допомоги**, трансформація і модернізація мережі лікарень та створення єдиної **трирівневої системи** здійснюється за підтримки програми Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020» [10].

Таблиця 1

Державні цільові програми України

№ п/п	Цільові програми здоров'я	Термін дії (роки)
1.	Національна програма «Репродуктивне здоров'я»	2001–2005
2.	Державна програма «Дитяча онкологія»	2006–2010
3.	Державна цільова програма «Цукровий діабет»	2009–2013
4.	Національна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД	2004–2008
5.	Національна програма боротьби із захворюванням на туберкульоз	2002–2005
6.	Державна програма запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань	2006–2010
7.	Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації»	2002–2011
8.	Державна програма створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги	на період до 2010
9.	Державна цільова соціальна програма «Трансплантація»	на період до 2012
10.	Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації».	на період до 2015
11.	Загальнодержавна цільова соціальна програма протидії захворюванням на туберкульоз	2012–2016
12.	Державна цільова соціальна програма профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів	на період до 2016
13.	Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу	2014–2018
14.	Проект «Підтримка реформ і ефективного урядування у сфері охорони здоров'я в Україні»	2017–2020

Таблиця 2

Міжнародні програми та проекти в системі охорони здоров'я в Україні

№ п/п	Назва
1.	Україно-Швейцарська Програма «Здоров'я матері та дитини» (2008–2010)
2.	Проект ПРООН «Зміцнення Національної ради з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу» (2014–2018)
3.	Проект Twinning «Покращення інституційної спроможності Держлікслужби у сфері обігу медичних виробів у відповідності до директив ЄС та міжнародних і європейських стандартів» (2009–2015)
4.	Програма ЄС «Європейська стратегія здоров'я – 2020»
5.	Проект ЄС «Широкомасштабне впровадження ефективних стратегій профілактики ВІЛ серед найбільш уразливих груп у країнах Східної Європи» (на період до 2016)
6.	Цілі сталого розвитку (на період до 2015)
7.	Цілі розвитку тисячоліття (2000–2015)
8.	Цілі сталого розвитку (2016–2030)

За підтримки Уряду Швейцарської Конфедерації був реалізований проект «Програма здоров'я матері та дитини».

З метою подальшого **наближення сфери регулювання виробництва та обігу медичних та лікарських засобів до міжнародних та європейських стандартів** розроблено та запроваджено проект Twinning «Покращення інституційної спроможності Держлікслужби у сфері обігу медичних виробів у відповідності до директив ЄС та міжнародних і європейських стандартів» [11; 12].

Також проведено реформу у сфері державного управління – прийнято Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування» та «Стратегію реформування державного управління на 2015–2020 роки».

Позитивними змінами в інституціях став наказ МОЗ України від 18.09.2015 р. № 604, яким створено «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України», в який увійшли державні підприємства та установи Державної санітарно-епідеміологічної служби України, а також державні заклади, установи та підприємства Міністерства охорони здоров'я України. Ця інституція здійснюватиме функції з забезпечення збереження й укріплення здоров'я населення, проведення соціально-гігієнічного моніторингу захворювань, епідеміологічного нагляду та біологічної безпеки, здійснюватиме групову та популяційну профілактику захворюваності, боротьбу з епідеміями, стратегічного управління з питань громадського здоров'я.

Висновки і пропозиції. За великий проміжок часу за підтримки міжнародних організацій та європейських програм проведено багато реформ у системі охорони здоров'я, завдяки яким покращився стан здоров'я населення, народжуваність.

Не створено центр реформ у системі охорони здоров'я для моніторингу й оцінки її ефективності; не забезпечено рівних прав для медичних закладів усіх форм власності та підпорядкування; не створено умов для вільного доступу постачальників усіх форм власності на ринок гарантованих державою медичних послуг.

Таким чином, медична політика спрямована на якість медичної допомоги в Україні з подальшим розвитком у напрямі гармонізації/уніфікації із загальноприйнятими міжнародними нормами та стандартами.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні нових міжнародних ме-

дичних програм та стандартів із подальшою імплементацією в систему державного управління України.

Список використаної літератури:

1. Шаркань М.П. Державна медична політика підвищення рівня якості медичної допомоги України / М.П. Шаркань, Я.П. Шаркань, В.В. Чемирисов // Український журнал медицини, біології та спорту. – № 1(1). – 2016. – С. 103–106.
2. Ярош Н.П. Сучасний стан, проблеми стандартизації медичної допомоги та шляхи їх вирішення в умовах реформування системи охорони здоров'я України / Н.П. Ярош, С.І. Лупей-Ткач // Україна. Здоров'я нації. – 2012. – 1(21). – С. 95–100.
3. Пітюлич М.І. Соціальні нормативи і стандарти охорони здоров'я України / М.І. Пітюлич, І.Р. Шніцер // Ефективна економіка. – 2015. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3858>.
4. Проект Постанови 2016 р. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про реформу охорони здоров'я в Україні». – 13 с.
5. Лук'янова О.М. Науковий супровід виконання національної програми «репродуктивне здоров'я 2001–2005» / Зб. матеріалів «Національні громадські слухання з питань виконання національної програми «Репродуктивне здоров'я 2001–2005»» / За ред. А. Гука, Н. Жилки та ін. – К., Вид. Раєвського, 2005. – С. 52–55.
6. FY 2007–2012 Department of State and USAID Strategic Plan, 2007.
7. Гавриленко Т. Реформа перинатальної допомоги в Україні / Т. Гавриленко // З турботою про жінку. – 2010. – № 9(21). – С. 12–15.
8. Мітюков В.О. Сучасні показники репродуктивного здоров'я жінок, перспективи їх покращення в країні / В.О. Мітюков, Н.В. Князева, В.Й. Ороховський, О.П. Закревський, П.М. Писаренко, Н.В. Гребельна, І.В. Чернов, О.В. Москаленко // Медико-соціальні проблеми сім'ї. – 2011. – № 1. – Том 16. – С. 51–58.
9. Ціборовський О.М. Проблеми системи охорони здоров'я України та стратегії її реформування / О.М. Ціборовський, П.М. Лисенко // Україна. Здоров'я нації. – 2014. – № 3(31). – С. 68–75.
10. Інформація Міністерства охорони здоров'я України про стан виконання плану заходів із виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/rep_info_Ukraine_2020_03.html

11. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015 рік. – 2016. – 169 с.

12. Інформація «Про імплементацію Порядку денного асоціації Україна – ЄС у 2014 році». – Київ, 2014. – 61 с.

Коваленко О. А. Анализ состояния имплементации медицинских стандартов с помощью европейских программ

В статье рассматривается состояние системы здравоохранения Украины. Освещены динамику государственную политику стандартизации в здравоохранении. Исследовано состояние имплементации медицинских стандартов в систему государственного управления Украины. Проведено исследование реформ отрасли и их результатов. Проанализирована роль международных организаций и европейских подходов по разработке медико-технологических документов на основе лучших клинических руководств, адаптированных к условиям отечественной системы здравоохранения. Определена необходимость совершенствования системы медицинского обслуживания.

Ключевые слова: государственное управление, механизмы управления системой здравоохранения, имплементация, медицинский стандарт Европейские программы, медицинская реформа.

Kovalenko O. O. Analysis of the status of implementation of medical standards with European programs

The article considers the state of the health care system of Ukraine. The dynamics of the state policy of standardization in health care is highlighted. The state of implementation of medical standards in the system of public administration of Ukraine is researched. The research of the industry reforms and their results was conducted. The role of international organizations and European approaches to the development of medical and technological documents based on the best clinical guidelines adapted to the conditions of the national health system is analyzed. The necessity of improving the system of medical care is determined.

Key words: public administration, mechanisms of management of the health care system, implementation, medical standard, European programs, medical reform.